

СЪВРЕМЕННИЯТ СВЯТ – ПОСТИЖЕНИЯ, РИСКОВЕ,
ИНОВАЦИИ

СБОРНИК С ДОКЛАДИ
ОТ МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ

РУСЕ, 2025

Сборникът включва доклади от XII Международна научна конференция „Съвременният свят – постижения, рискове, иновации“, проведена със съдействието на Фонд „Научни изследвания“ по Договор: КП-06-МНФ-44/16.12.2024

Съорганизатор на конференцията:
Университет за национално и световно стопанство – София

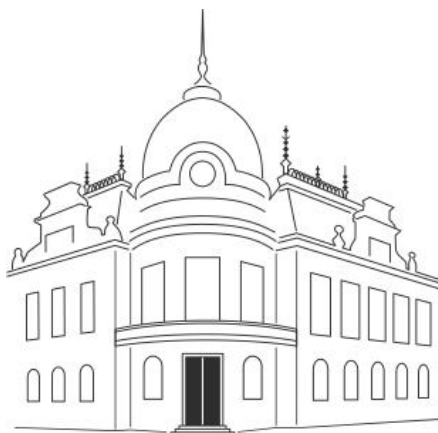
Тази книга или части от нея не могат да бъдат размножавани, разпространявани по електронен път и копирани без писменото разрешение на издателя.

Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

СЪВРЕМЕННИЯТ СВЯТ – ПОСТИЖЕНИЯ, РИСКОВЕ,
ИНОВАЦИИ

СБОРНИК С ДОКЛАДИ
ОТ МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ
9 – 11 АПРИЛ 2025 Г.
ТОМ 1

РЕГИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ”
РУСЕ, 2025

THE MODERN WORLD – ACHIEVEMENTS, RISKS,
INNOVATIONS

PROCEEDINGS
OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
9 – 11 APRIL 2025
VOL. 1

LYUBEN KARAVELOV REGIONAL LIBRARY
RUSE, 2025

Редакционна колегия:

Теодора Евтимова
Кети Илиева
Валерия Йорданова
Ренета Константинова
Татяна Савова

Editorial Board:

Teodora Evtimova
Keti Ilieva
Valeriya Yordanova
Reneta Konstantinova
Tatyana Savova

Предпечатна подготовка:

Кети Илиева

Pre-print:

Keti Ilieva

Дизайн корица:

Анна Павлова

Cover design:

Anna Pavlova

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе

ISBN 978-619-7404-71-5

Авторите на докладите носят пълна отговорност за съдържанието, оригиналността, изказаните становища и цитираните източници и литература.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПЛЕНАРНА СЕСИЯ

доц. д-р Ивайло Беев, Ванина Юриева, докторант	11
Интердисциплинариност на икономическите изследвания	
проф. д-р Христо П. Тодоров	24
Що е доверие?	
проф. д.н. Таня Тодорова	30
Визионерството на ифла за промените в информационното общество	
проф. д-р Венцислав Велев	37
Синергия на ресурси и иновации в науката за устойчиво съхранение на културната идентичност и развитие на капацитет	
Valer Simion Cosma	52
Знание между общественото благо и логиката на печалбата: ролята на пиратството в развитието на научните изследвания в посткомунистическа Румъния	

ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

проф. д-р Мариела Модева	54
Ролята на изкуствения интелект за развитие на културен туризъм	
проф. Иван Иванов	59
Безпокойства, изпитания и заплахи в глобализацията от XXI век	
доц. д-р Калоян Харалампиев	71
„Работодатели“ срещу синдикати, или „кое е първичното – цените или заплатите?“	
доц. д-р Иванка Банкова	82
Постигане на устойчивост чрез зелена трансформация на икономиката – предизвикателства и възможности	
д-р Мирослав Ганчев	96
Прогресивен данък	
доц. д-р инж. Кирил Радев	104
Стратегически инструменти на ес за постигане целите на индустрия 4.0 – иновационно развитие и технологична конкурентоспособност	
гл. ас. д-р Стела Георгиева	121
Риск мениджмънт при съвременното корпоративно книгоиздаване	
доц. д-р Ектор Херардо Толедо Росийо, доц. д-р Виолена Ненчева	136
Въздействието на различни индекси върху общественото благосъстояние	
доц. д-р Иван К. Иванов	150
Оформяне на хипотези, свързани с анализ на връзката между съвременни лидерски стилове и личностовите типове по Майер-Бригс индикатор (MBTI)	

Петрос Варвициотис, докторант	163
Значението и интерпретацията на дълговите кризи	
София-Мария Коцмипасаку, докторант	175
Глобализация и социално благосъстояние	
Доксаки Ефтихия, докторант	186
Разходи за отбрана и икономически растеж	
Лянгян Танг, докторант	193
Анализ на ефектите от енергийния преход върху пазарните икономики на Китай и България	
Ставрула Гунари, докторант	205
Картиране на сертификати за традиционни храни в Европа: сравнителен анализ на Гърция и други ключови туристически дестинации	
Никол Кънчев, докторант	219
Общата селскостопанска политика 2023 – 2027: стратегически подходи за устойчиво развитие и социална интеграция в България	

ОБРАЗОВАНИЕ И ФИЛОСОФИЯ

проф. д-р Теодора Симеонова, Невена Николова	231
Оценяване на ученици със специални образователни потребности по народни хора и танци	
ас. д-р Веселин Веселинов, Виктория Цонева, докторант	239
Фундаментални философски концепции и връзката им с любовта към родината – поглед отвъд етикета при работа с ученици със специални образователни потребности (СОП) в часовете по философия и гражданско образование	
д-р Мария Момчилова	248
Кибернетична интелигентност и образование 5.0	
доц. д-р Мария Александрова Иванова	262
Етикет и межкултурна комуникация между учещи възрастни и обучители на възрастни във виртуална учебна среда	
ас. Стивън Маринашев	273
Аспекти на семейния стрес при родители на деца с увреждания	
Илана Браха, докторант	282
Влиянието на театъра върху изпълнителните функции при ученици с обучителни затруднения	
Стефка Монева Монева	291
Дигитални промени в образованието	
Ваня Славова, докторант	300
Позитивно развитие на юношите и училищна ангажираност	
доц. д-р Лилия Лозанова-Янкулова	310
Поколение Алфа – отношение към технологиите и образованието	
доц. д-р Христо Чукурлиев	322
Парадоксът на прогреса: постижения, рискове и иновации във висшето образование	
д-р Венелин Л. Стойчев	338
Бот високо, чат далечно: знания, умения и компетентности за пълноценно младежко демократично участие	

<i>Ирен Цецила, докторант</i>	351
Критичната педагогика на Пауло Фрейре: решение на съвременните образователни предизвикателства в дигиталната ера	
<i>Ниови-Христина Пулициду, докторант</i>	358
Етични съображения за въвеждане на технологии в образованието в ранна детска възраст	
<i>Вайос Фрагкос, докторант</i>	365
Дигитална трансформация в началното и средното образование в Гърция: редизайн на платформата „Myschool“	
<i>д-р Полина Заркова, Дебора Желязкова, докторант</i>	375
Културният релативизъм – начини на употреба	
<i>Мария Анастасопулу, докторант</i>	384
Добрдетелта при Платон и Аристотел: сравнителен анализ и политически измерения	

CONTENTS

PLENARY SESSION

Assoc. Prof. Ivaylo Beev, PhD; Vanina Yurieva, PhD student Interdisciplinarity of economic research	11
Prof. Hristo P. Todorov, PhD What is trust?	24
Prof. Tania Todorova, DSc IFLA'S vision for the trends at the challenges in the information society	30
Prof. Ventzislav Velev, PhD Synergy of resources and innovations in science for sustainable preservation of cultural identity and capacity development	37
Valer Simion Cosma Knowledge between public good and the logic of profit: the role of piracy in the development of scientific research in post-communist Romania	52

ECONOMIC RESEARCH

Prof. Mariela Modeva, PhD The role of artificial intelligence in the development of cultural tourism	54
Prof. Ivan Ivanov Concerns, challenges and threats in 21st century globalization	59
Assoc. Prof. Kaloyan Haralampiev, PhD „Employers“ versus trade unions, or „Which comes first – prices or wages?“	71
Assoc. Prof. Ivanka Bankova, PhD Achieving sustainability through green transformation of the economy – challenges and opportunities	82
Miroslav Ganchev, PhD Progressive tax	96
Assoc. Prof. Eng. Kiril G. Radev, PhD EU strategic instruments to achieve the goals of industry 4.0 – innovative development and technological competitiveness	104
Chief Assist. Stela Georgieva, PhD Risk management in modern corporate book publishing	121
Assoc. Prof. Hector Gerardo Toledo Rosillo, PhD; Assoc. Prof. Violena Nencheva, PhD The impact of multiple indices on societal well-being	136
Assoc. Prof. Ivan K. Ivanov, PhD Formulating hypotheses related to the analysis of the relationship between contemporary leadership styles and personality types based on the Myers-Briggs type indicator (MBTI)	150
Petros Varvitsiotis, PhD student The meaning and interpretation of debt crises	163
Sofia – Maria Kotzampasakou, PhD student Globalization and social wellbeing	175

<i>Doksaki Eftichia, PhD student</i>	186
Defense spending and economic growth	
<i>Liangyan Tang, PhD student</i>	193
Analysis of the effects of the energy transition on the market economies of China and Bulgaria	
<i>Stavroula Gounari, PhD student</i>	205
Mapping traditional food certifications in Europe: a comparative analysis of Greece and other key tourist destinations	
<i>Nikol Kanchev, PhD student</i>	219
Common agricultural policy 2023-2027: strategic approaches for sustainable development and social integration in Bulgaria	
EDUCATION AND PHILOSOPHY	
<i>Prof. Teodora Simeonova, PhD; Nevena Nikolova</i>	231
Assessment of students with special educational needs in folk dance training	
<i>Assist. Veselin Veselinov, PhD; Viktoriya Tsoneva, PhD student</i>	239
Fundamental philosophical concepts in reference to love for the country – looking beyond labels when working with students with special educational needs in philosophy and civic education classes	
<i>Maria Momchilova, PhD</i>	248
Trans-humanizing educational environments	
<i>Assoc. prof. Mariya Aleksandrova Ivanova, PhD</i>	262
Etiquette and intercultural communication between adult learners and adult teachers in a virtual learning environment	
<i>Assist. Stephen Marinashv</i>	273
Aspects of family stress in parents of children with disabilities	
<i>Ilana Braha, PhD Student</i>	282
The effect of theater on executive functions in students with learning disabilities	
<i>Stefka Moneva Moneva</i>	291
Digital changes in education	
<i>Vanya Slavova, PhD Student</i>	300
Positive youth development and school engagement	
<i>Assoc. Prof. Lilia Lozanova-Yankulova, PhD</i>	310
Generation Alfa – attitude towards technology and education	
<i>Assoc. Prof. Hristo Chukurliev, PhD</i>	322
The paradox of progress: achievements, risks and innovations in higher education	
<i>Venellin L. Stoychev, PhD</i>	338
Bot high, chat far: knowledge, skills, and competencies for meaningful youth democratic participation	
<i>Irene Tsetsila, PhD student</i>	351
Paulo Freire's critical pedagogy: addressing modern educational challenges in the digital age	
<i>Niovi-Christina Poulitsidou, PhD student</i>	358
Ethical considerations of introducing technology in early childhood education	

<i>Vaios Fragkos, PhD Student</i>	365
Digital transformation in primary and secondary education in Greece: redesigning the „Myschool“ platform	
<i>Polina Zarkova, PhD; Debora Zhelyazkova, PhD student</i>	375
Cultural relativism – ways of using it	
<i>Maria Anastasopoulou, PhD Student</i>	384
Virtue in Plato and Aristotle: Comparative analysis and political dimensions	

СИНЕРГИЯ НА РЕСУРСИ И ИНОВАЦИИ В НАУКАТА ЗА УСТОЙЧИВО СЪХРАНЕНИЕ НА КУЛТУРНАТА ИДЕНТИЧНОСТ И РАЗВИТИЕ НА КАПАЦИТЕТ

проф. д-р Венцислав Велев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Съхранението на културното наследство и идентичност е предизвикателство в съвременния свят, изискващо интегриран подход. Синергията между ресурси и иновации е от съществено значение за устойчивото съхранение на културната идентичност. Чрез стратегическо планиране, технологични иновации и институционално сътрудничество е възможно да се осигури дългосрочното опазване на културното наследство и неговото адаптиране към съвременните условия. В настоящия доклад се изследва именно тази взаимовръзка между ресурси, иновации и научна дейност в усилията за опазване и укрепване на културната идентичност. Обект на внимание са ключови аспекти на стратегическото планиране, добри практики на национално и международно равнище, както и възможностите за прилагане на иновативни модели с цел устойчивост.

Ключови думи: културно наследство, културна идентичност, синергия, иновации, интегриран подход.

SYNERGY OF RESOURCES AND INNOVATIONS IN SCIENCE FOR SUSTAINABLE PRESERVATION OF CULTURAL IDENTITY AND CAPACITY DEVELOPMENT

Prof. Ventzislav Velev, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

Summary: The preservation of cultural heritage and identity is a challenge in the modern world, requiring an integrated approach. The synergy between resources and innovation is essential for the sustainable preservation of cultural identity. Through strategic planning, technological innovation and institutional cooperation, it is possible to ensure the long-term preservation of cultural heritage and its adaptation to modern conditions. This report explores precisely this interrelationship between resources, innovation and scientific activity in efforts to preserve and strengthen cultural identity. The focus is on key aspects of strategic planning, good practices at national and international levels, as well as the possibilities for implementing innovative models for sustainability.

Keywords: cultural heritage, cultural identity, synergy, innovations, integrated approach.

ВЪВЕДЕНИЕ

Темата за синергия на ресурси и иновации в науката за устойчиво съхранение на културната идентичност и развитие на капацитет поставя във фокус необходимостта от цялостен, стратегически подход към опазването на културното наследство в съвременния свят. Тя предполага надхвърляне на традиционните методи за съхранение и предаване на културната памет, като подчертава важността на съчетанието между наличните ресурси (човешки, институционални, финансови и технологични) и иновативните решения, които науката и новите технологии предлагат. През последните години се обръща все по-голямо внимание на тези аспекти, като за целта се разработват и специални програми.

На глобално ниво въпросите, свързани със съхранението на културната идентичност и устойчивото развитие, се поставят като централни за редица международни инициативи и програми. ЮНЕСКО, като водеща организация в областта на културното наследство, образованието и устойчивото развитие, играе ключова роля в създаването и подкрепата на множество инициативи. Разработени и приети са редица оперативни препоръки, които включват в себе си насоки по отношение устойчивото използване на културни ресурси. В рамките на Международния конгрес „Култура: ключ към устойчивото развитие“, проведен през май 2013 г. в Ханджоу, Китай, е гласувана специална декларация, в която се акцентира върху необходимостта културата и културната идентичност да бъдат в центъра на политиките за устойчиво развитие. Призовава се за спешното им интегриране в националните и международни стратегии на страните членки на организацията (UNESCO, 2013). Две години по-късно – през 2015 г., по време на 20-ата Генерална асамблея на държавите страни по Конвенцията за световното наследство – се приема нов документ: „Политика за интегриране на перспектива за устойчиво развитие в процесите на Конвенцията за световното наследство“. В него се дават ценни насоки, целящи да се помогне на държави, практики, институции и общности да използват потенциала на световното наследство за постигане на устойчиво развитие, като същевременно се запази неговата изключителна универсална стойност (UNESCO, 2015). Освен ЮНЕСКО глобалният подход към съхранението на културната идентичност включва и многостранни партньорства като тези, инициирани от ООН, Европейския съюз и различни международни изследователски мрежи, които комбинират иновации и знания за справяне с предизвикателствата на глобализацията и климатичните промени. Виждането на Европейската комисия е, че културното наследство има значима роля в развитието на устойчиви политики и социално сближаване. В изпълнение на това, на европейско ниво,

програмата „Хоризонт 2020“ инвестира значителни средства в научноизследователски дейности, свързани с културното наследство. Редица проекти изследват културната опозиция и спорните културни наследства, предоставяйки нови методологии и платформи за съхранение и представяне на културни артефакти. (European Commission 2021-1).

Като цяло може да се каже, че международната общност се обединява около разбирането, че съхранението на културната идентичност е сред ключовите предизвикателства на съвременното ни. И всичко това е в контекста на глобализацията, дигитализацията и социално-икономическите промени. Ето защо се поражда нуждата от устойчиво планиране, базирано на синергията между ресурси и иновации.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Теоретична рамка и концептуални основи

Използването на понятието „синергия“ по отношение на устойчиво съхранение на културната идентичност и развитие на капацитет насочва вниманието към необходимостта от взаимодействие между различни участващи в този процес страни – между академичната общност и практиките на културните институции; между традиционното знание и дигиталните инструменти; между национални политики и международни инициативи. Този подход не само повишава ефективността на усилията за съхранение на културната идентичност, но и създава условия за устойчиво развитие, включително чрез изграждане на капацитет – човешки, експертен, организационен и стратегически. В този контекст културната идентичност не се разглежда като статична даденост, а като динамичен процес, който изисква грижа, актуализация и предаване между поколенията. Науката играе ключова роля в този процес, като съчетава интердисциплинарни методи и съвременни иновации – от дигитализация и отворени архиви до изкуствен интелект и интерактивни платформи за културна комуникация. Наред с това устойчивото съхранение включва и необходимостта от изграждане на капацитет – развитие на професионални умения, институционална устойчивост, образователни програми и международно сътрудничество. Ето защо синергията в науката и културните изследвания предполага взаимодействие между различни ресурси – човешки, финансови и технологични – за постигане на максимална ефективност.

Запазването на културната идентичност изисква интегриран подход, който следва да съчетава по подходящ начин ресурси и иновации. Това означава обединяване на усилия от различни дисциплини и сектори с цел ефективно опазване и развитие на културното наследство. Редица автори правят

поревица от разработки, целящи да разкрият най-ефективни подходи за постигане на тази цел. Интерес представляват анализите и изказаните в резултат на тях препоръки от Дзя Лиу (Jia Liu) и Юе Ци (Yue Qi). Те посочват, че към темата следва да се подхожда с внимание. Тяхното виждане е за прилагане на балансиран подход към съхранението и комерсиализацията на културното наследство, който ще позволява едновременно културна защита и икономическо развитие. Подчертават значението на интегрирането на ресурси и иновации за устойчивото съхранение на културната идентичност в съвременния свят. Също така е необходимо да се осъществи интегриране на процесите, свързани с опазването на културното наследство с разработени междувременно или специално за случая стратегии за устойчиво развитие. (Liu, Qi 2024) От своя страна Мохамед Амер (Mohamed Amer) се спира на това как интегрирането на културната идентичност в процесите на брандиране може да допринесе за повишаване на стойността на културното наследство. Той предлага „ориентиран към хората“ подход, който включва местните общности, публичния и частния сектор в съвместно управление и популяризиране на културното наследство. Този модел цели не само да съхрани културната идентичност, но и да я използва като ресурс за устойчиво социално-икономическо развитие. Акцент се поставя върху използването на маркетингови стратегии, които съчетават традиционни културни елементи с модерни технологии, за да се засили възприемането и значението на културната идентичност в глобален контекст (Amer 2023).

Стратегическото управление и интегрираното управление стоят в обсега и на български изследователи. Според Мирослав Кръстев стратегическото управление представлява комплексно управление на стратегията за опазване и устойчиво развитие на недвижимото културно наследство в рамките на дадена територия. Интегрираното управление, от своя страна, обединява различни организации, групи и дисциплини за постигане на завършен подход в опазването на културното наследство. Иновационните проекти играят съществена роля в стратегическото развитие на организациите в културния сектор (Кръстев 2018). Петя Колева пък подчертава, че иновациите в културните и творческите индустрии могат да бъдат двигател на икономическото и устойчиво развитие на градовете (Колева 2013).

2. Концепцията за синергия в науката с акцент върху културното наследство и идентичност

Концепцията за синергия в науката почива на разбирането, че обединяването на различни научни подходи, експертен опит и ресурси води до създаване на ново, надстроено знание, способно да отговори на комплексните предизвикателства на съвременността. В контекста на културното наследство и културната идентичност синергията придобива особено значение, тъй като

осигурява възможност за интегриране на интердисциплинарни подходи – от хуманитарни и социални науки до технологии за дигитализация и устойчиво управление. Този модел позволява културната идентичност да бъде съхранявана не като застинала форма, а като жив процес на взаимодействие между традиция и иновация. Такава каквато всъщност тя е. Както бе посочено, в международен план синергията намира израз в глобални научни и културни инициативи, като програмите на ЮНЕСКО за опазване на културното наследство, инициативи на Европейската комисия като Euroropa, както и проекти в рамките на „Хоризонт 2020“ и „Хоризонт Европа“. Те демонстрират как комбинирането на усилията на изследователски центрове, културни институции, технологични компании и местни общности може да доведе до разработване на иновативни решения за устойчиво съхранение и достъпност на културните ценности. Така синергията в науката не само засилва капацитета за съхраняване на културната идентичност на национално ниво, но също така стимулира обмена на добри практики, знания и технологии между държавите, което допринася за изграждане на общо културно пространство, основано на уважение към различията и сътрудничество за бъдещето.

В продължение на посоченото, концепцията за синергия в научните изследвания предполага обединяване на възможности, ресурси и знания от различни дисциплини, за да се постигне по-висока ефективност и иновационен ефект в решаването на сложни социални проблеми. Прилагана в контекста на културното наследство и идентичност, синергията намира своето проявление в интеграцията на хуманитарни науки, социални науки, информационни технологии и културни политики. Целта е устойчиво съхранение и развитие на културната памет. Тук следва да се има предвид, че можем да възприемем разбирането, разработено от Стюарт Хол (Stuart Hall), който отбелязва, че културната идентичност е процес на непрекъснато изграждане и реконструкция, при който науката играе роля не само като изследовател, но и като активен участник в процесите на културна трансформация (Hall 1996). Съгласявайки се с тази теза, достигахме до убеждението, че синергията между различни научни направления е от съществено значение за разбирането и съхранението на динамичните културни процеси. Практиката показва, че на институционално равнище синергията между научните изследвания и практическите дейности на музеи, архиви, библиотеки и културни организации допринася за по-ефективно управление на наследството и за ангажиране на по-широка общественост. По същество това е и виждането на ниво Европейска комисия, което е отбелязано в специално разработени насоки (European Commission, 2021-2).

В резултат на горепосоченото можем да приемем, че синергичният подход не само ще подпомогне съхраняването на културното наследство и идентичност, но и ще осигурява развитие в съответствие със съвременните социални, технологични и глобални предизвикателства.

3. Въвеждането на иновации и технологии с цел съхранението на културната идентичност

В условията на глобализация, дигитална трансформация и ускорени социални промени културната идентичност се намира в постоянна динамика, което е резултат от множество външни въздействия. Това е и причината съхранението ѝ вече да не може да се осъществява единствено с помощта на традиционните пасивни форми на архивиране и консервация. Налице е подчертана необходимост от активен, гъвкав и технологично подпомоган подход, който едновременно да защитава културните ценности и да ги прави достъпни за новите поколения. Практиката показва, че широкото въвеждане на иновациите в дигитализацията на културното наследство, наред с разработването на нови методи за консервация и интерпретация, както и използването на изкуствен интелект в анализа на културни данни, непрекъснато създава нови възможности за опазване на културната идентичност. Този подход е нагледно описан от Лаураджейн Смит (Laura Jane Smith), която подобно и на други изследователи също подчертава, че културното наследство не трябва да се възприема като статична даденост, а като активен процес на създаване на значения. Предлага концепция за „дискурсивното наследство“ (heritage as a discourse), според която наследството не е просто нещо, което съществува независимо от нас. Напротив – то е създадено чрез социални процеси, политики, интерпретации и борби за власт. С други думи, наследството е процес, а не обект. Ето защо, когато се говори и за нов поглед и подходи, свързани с неговото опазване и популяризиране, това изисква адаптация спрямо съвременния контекст и технологии (Smith 2006).

Наред с това иновациите в културната сфера включват не само технологични инструменти, но и нови методи за опазване, популяризиране и интерпретация на културното наследство. Хенри Чесброу (Henry Chesbrough) въвежда концепцията за т.нар. „отворени иновации“. Той твърди, че организациите трябва да разработват своите иновационни идеи, като използват както вътрешни, така и външни идеи с цел намиране на нови пътища за достигане до пазара. Този модел е особено приложим в контекста на културното наследство, където сътрудничеството между институции, общности и технологични партньори може да доведе до по-ефективно съхранение и разпространение на културната идентичност (Chesbrough, 2003). Вече близо 20 години концепцията на Чесброу се прилага успешно в редица културни институции и намира своето

изражение в изградени партньорства, активно осъществяваща се дигитализация и участие на гражданите на различни нива на организация и управление на тези процеси. Затвърждава се убеждението, че това е добър модел, спомагащ за разширяване на възможностите за устойчиво управление и развитие на капацитет. В свое изследване икономистът Джейсън Потс (Jason Potts) разглежда културните и творческите индустрии като ключови двигатели на икономическата еволюция. Той представя иновациите в културния сектор не само като икономически процеси, но и като социални и културни трансформации. Подчертава, че културните иновации често възникват чрез взаимодействието между различни сектори и общности, което води до създаване на нови идеи и практики. Синергията според него е повече от наложителна. Това е особено релевантно при съхранението на културната идентичност, тъй като насърчава използването на иновативни методи и технологии за опазване и популяризиране на културното наследство (Potts, 2011).

Посоченото дотук налага убеждението, че въвеждането на иновации и технологии в процесите на съхраняване на културната идентичност не е просто модерна тенденция, а стратегическа необходимост в съвременния свят. Без активното интегриране на дигитални инструменти, изкуствен интелект, интерактивни платформи и отворени иновации културното наследство рискува да остане изолирано, трудно достъпно или дори забравено от бъдещите поколения. Иновациите създават мост между миналото и бъдещето, между традицията и технологиите, като правят културната идентичност по-видима, по-достъпна и по-жизнена в един глобализиран и динамичен свят. Те не заменят автентичността на културните изрази, а я разширяват, обновяват и пренасят отвъд ограниченията на времето и пространството. Процесите, свързани с въвеждането на иновации, трябва да бъдат съпроводени от изграждането на синергия между научните среди, културните институции, технологичните компании и местните общности, за да се осигури интегриран, устойчив и ефективен модел на съхранение на културната идентичност.

Иновациите са необходими, защото:

- *Културната идентичност вече се формира и преживява в дигитални среди.* Новите поколения растат в среди, доминирани от цифрови технологии, социални мрежи и виртуални платформи. За да остане релевантна, културната идентичност трябва да бъде достъпна и комуникирана на езика на тези технологии.

- *Иновациите разширяват достъпа до културното наследство.* Дигитализацията, 3D сканирането, виртуалните музеи и интерактивните приложения дават възможност на милиони хора по света да се докоснат до културни обекти

и традиции, които иначе биха останали недостъпни поради географски, финансови или физически бариери.

- *Иновациите подпомагат опазването на застрашени културни практики.* Чрез нови технологии могат да се архивират и съживят езици, ритуали, занаяти и изрази на нематериалното културно наследство, които иначе са изложени на риск от изчезване.

- *Иновациите стимулират участието на общностите.* Създаването на платформи за гражданско участие, виртуални проекти за съхранение на местна памет и използването на мобилни приложения за документиране на културни практики насърчават активното включване на самите носители на културното наследство.

- *Иновациите създават нови възможности за образование и културен туризъм.* Виртуалните турове, интерактивните образователни програми и културната геймификация улесняват разпространението на знания за културната идентичност, като същевременно създават икономически възможности за местните общности.

По този начин иновациите и технологиите създават възможности за:

- *Дигитализация* на артефакти, документи и нематериални практики – песни, танци, ритуали (напр. програмата „Memory of the World“ на ЮНЕСКО, както и програмата Ichpedia, разработена в Южна Корея);

- *3D моделиране и виртуална реалност (VR)* за „съживяване“ на исторически обекти (напр. виртуалната реконструкция на античния град Помпей чрез VR приложения);

- *Изкуствен интелект (AI)* за анализ, каталогизация и реконструкция на културни данни (напр. използването на AI в проекта „Replica“ на Масачузетски технологичен институт (MIT) за възстановяване на повредени произведения на изкуството);

- *Отворени платформи* за достъп до наследството чрез глобални бази данни (напр. Europeana, World Digital Library);

- *Игровизация и интерактивност*, които ангажират младите хора и трансформират културното преживяване (напр. мобилната игра „Assassin’s Creed: Discovery Tour“, която представя древни цивилизации чрез образователен режим).

4. Синергия на ресурси и развитие на капацитет

В съвременния контекст за устойчиво съхранение на културната идентичност, развитието на капацитет не може да бъде разглеждано изолирано от процесите на синергично обединяване на различни видове ресурси. Синергията между човешки, институционални, финансови, технологични и социални

ресурси е предпоставка за изграждането на устойчиви и гъвкави системи за управление на културното наследство. Редица изследвания подчертават, че развитието на капацитет в културния сектор е многоизмерен процес, който включва както подобряване на уменията и експертния потенциал на специалистите, така и изграждане на силни институционални рамки, насърчаване на междуинституционално сътрудничество и създаване на мрежи за обмен на знания (UNESCO 2013-1; UNDP 2009). Според подхода, застъпен в програмата на ЮНЕСКО за изграждане на капацитет в областта на нематериалното културно наследство, устойчивото развитие на сектора зависи от способността на институциите и общностите да взаимодействат, да обменят добри практики и да използват ефективно наличните ресурси в синхрон. Това предполага преминаване от линейни модели на управление към интегрирани мрежови модели, в които ресурсите се споделят, координират и умножават чрез сътрудничество (UNESCO 2013-2). Човешкият ресурс е водещ в този процес – създаването на образователни програми, организирането на обучения, насърчаването на мобилност и обмен между специалисти от различни институции повишават професионалния капацитет на системата като цяло. В същото време институционалният ресурс – под формата на добре структурирани организации, ясни политики и стабилно финансиране – осигурява основата за устойчивост. Особено важен аспект е развитието на междуинституционални и междусекторни партньорства. Според доклад на Европейската комисия от 2018, устойчивото управление на културното наследство изисква активно участие не само на културни институции, но и на научни центрове, бизнес организации и граждански структури. Така се формира екосистема от взаимносвързани ресурси, в която обменът на знания, технологии и опит създава условия за иновативни решения и дългосрочно развитие (European Commission, 2018).

Синергията между различни типове ресурси и участници има централна роля за устойчивото съхранение на културната идентичност, защото позволява интегрирано управление на процесите по опазване, предаване и развитие на културните практики и ценности. В основата на този подход стои убеждението, че нито един сектор (нито науката, нито културните институции, нито технологичните компании, нито местните общности) не може сам по себе си да осигури дълготрайна защита на културното наследство без сътрудничество и обединение на усилията (UNESCO, 2015-1). Синергичният модел обединява не само материални и финансови ресурси, но и знания, опит, технологични иновации и социални мрежи, създавайки условия за по-гъвкаво, адаптивно и инклузивно опазване на идентичността в условията на глобални промени. Така например, чрез съчетаването на традиционни културни знания с нови дигитални инструменти, общностите могат не само да съхранят своето наследство,

но и да го адаптират към съвременната реалност и да го направят видимо на глобално ниво. Особено значима е синергията между локалните знания и глобалните научни ресурси, която дава възможност за създаването на стратегии за съхранение, съобразени както с международните стандарти, така и с местните особености и потребности (UNESCO, 2013-2). Чрез насърчаване на партньорства между общности, университети, неправителствени организации и международни институции се постига мултидисциплинарен и мултикултурен подход към културната идентичност. В този смисъл синергията не е само средство за по-ефективно използване на ресурсите, а основен принцип за изграждане на устойчивост – социална, икономическа и културна, както и за съхраняването на идентичността в динамичен свят.

5. Примери за синергия между институции и научни сфери

Обединяването на усилията на различни научни дисциплини като археология, история, информационни технологии и културен мениджмънт позволява създаване на нови модели за съхранение и популяризиране на културното наследство. Националните и международните институции играят ключова роля за съхранението и популяризирането на културното наследство и идентичност чрез програми за финансиране, стратегическо планиране и транснационално сътрудничество. Те подпомагат изграждането на научен и експертен капацитет, развиват иновации в опазването и насърчават интердисциплинарния подход.

Важна роля играят онези институции, които разработват стратегии за съхранение и популяризиране на културното наследство. Пример за това е програмата „Хоризонт 2020“, която инвестира значителни средства в научноизследователски проекти, насочени към културното наследство. Това е най-голямата програма за научни изследвания и иновации на Европейския съюз за периода 2014 – 2020 г. С бюджет от над 80 милиарда евро програмата подкрепя хиляди проекти в различни научни области, включително в областта на културното наследство (European Commission 2021-1). Чрез специфични тематични направления – като „Cultural Heritage and European Identities“, „Innovation in Cultural Tourism“ и „Digital Cultural Resources“ – програмата стимулира:

- разработването на *нови методи за опазване на културното наследство* чрез 3D моделиране, сензорни технологии и дигитализация;
- *интердисциплинарни изследвания*, които съчетават хуманитарни и технологични науки;
- сътрудничество между музеи, архиви, университети, местни власти и бизнеси;
- *обмен на добри практики* между държавите членки на ЕС.

Пример за синергия е поредицата от съвместни инициативи между ЮНЕСКО и Международния център за изследване на опазването и реставрацията на културни ценности (ICCROM), насочени към изграждане на капацитет за опазване на културното наследство. Пример за такава синергия е приетата „Стратегия за изграждане на капацитет в областта на Световното наследство“ (World Heritage Capacity-Building Strategy), разработена съвместно от Центъра за световно наследство на ЮНЕСКО и ICCROM, в партньорство и с други организации, между които Международния съвет за опазване на паметници и забележителните места (ICOMOS) и Международния съюз за защита на природата (IUCN). Тази стратегия има за цел да подобри управлението и опазването на обекти от световното наследство чрез обучение на специалисти и развитие на институционални и технически умения (UNESCO 2011). Разработват се също програми за обучение на специалисти от развиващите се страни, като същевременно насърчават използването на локални знания и ресурси в глобален контекст. В резултат на синергичното използване на ресурсите, развитието на капацитет в сферата на културната идентичност не само подобрява устойчивостта на културните системи, но също така укрепва социалното сближаване, икономическата жизнеспособност на общностите и тяхната способност да се адаптират към нови глобални предизвикателства. Друг конкретен пример е „Програма за лидерство в областта на Световното наследство“ (World Heritage Leadership Programme), която се реализира в партньорство между ICCROM, IUCN и Центъра за световно наследство на ЮНЕСКО. Тази програма се фокусира върху подобряване на практиките за опазване и управление на културното и природното наследство чрез обучение и развитие на капацитет (ICCROM 2016). Освен това ЮНЕСКО и ICCROM са си сътрудничили в конкретни проекти като например инициативата за възстановяване на културното наследство в Мосул, Ирак, където е разработен наръчник за обучение, базиран на двугодишна програма за изграждане на капацитет. Тази инициатива е насочена към развитие на местната експертиза в областта на възстановяването на наследството след конфликти.

ИЗВОДИ

Разгледаните теоретични и практически аспекти разкриват, че ефективното съхранение на културната идентичност в условията на глобална динамика изисква системен, синергичен и иновационен подход. В резултат на проведеното изследване, стоящо в основата на настоящия доклад, както и на анализа на различни аспекти, свързани със синергията на ресурси и иновации в науката за устойчиво съхранение на културната идентичност и развитие на капацитет,

могат да бъдат формулирани няколко основни извода. Те очертават както значението на интегрирания подход в съвременните условия, така и необходимостта от стратегическо планиране, координирани усилия и прилагане на нови технологии в културния сектор. Изводите посочват важноста на междуинституционалното сътрудничество, развитието на човешкия потенциал и глобалната перспектива за устойчивост на културното наследство.

1. Съхранението на културната идентичност изисква стратегически и системен подход. Културната идентичност не може да бъде запазена чрез изолирани усилия. Нужна е дългосрочна визия, базирана на научно знание, културни политики и активна ангажираност на всички заинтересовани страни – институции, общности, научни среди и културни оператори.

2. Синергията между ресурси и иновации е ключът към устойчивостта. Комбинирането на материални, човешки, дигитални и институционални ресурси с иновативни технологии (напр. дигитализация, 3D сканиране, изкуствен интелект) позволява по-добро опазване, достъп и предаване на културното наследство.

3. Междуинституционалното сътрудничество създава мрежи на доверие и обмен. Взаимодействието между научни институти, университети, музеи, читалища, общини и международни организации изгражда капацитет и стимулира съвместни проекти с дългосрочна добавена стойност.

4. Новите технологии трансформират практиките по опазване и достъпност. Дигиталните архиви, виртуалните музеи, мобилните приложения и интерактивните платформи променят начина, по който културното наследство се съхранява и представя пред обществеността. Те също допринасят за образованието и популяризацията на културни ценности сред младите поколения.

5. Развитието на капацитет е основополагащо за устойчивостта. Обучението на специалисти, трансферът на знания и развитие на нови компетенции в сферата на културното наследство и иновациите са от решаващо значение за бъдещето на сектора.

6. Културната идентичност има глобално значение и изисква международни усилия. Опазването на културната идентичност не е изолиран национален процес, а част от глобален дневен ред за устойчиво развитие, приоритетизиран в документите на ЮНЕСКО и ООН.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изследването за синергията между ресурси и иновации в науката за устойчиво съхранение на културната идентичност и развитие на капацитет подчертава необходимостта от прилагането на интегриран, интердисциплинарен и стратегически подход в съвременните условия. В динамичния контекст на

глобализация и дигитализация устойчивото опазване на културното наследство вече не може да разчита единствено на традиционните форми на консервация. От значение е осъществяването на активна координация между научните изследвания, културните политики, технологичните иновации и участието на общностите. Синергичното обединение на ресурси – човешки, институционални, финансови и технологични – осигурява не само опазването на културната идентичност, но и създава основа за нейното развитие като стратегически ресурс за устойчиво социално и икономическо развитие. Иновациите, разбирани не просто като технологичен напредък, а като нови модели на сътрудничество, интерпретация и предаване на културни ценности, са съществени за адаптацията на културното наследство към предизвикателствата на съвременността.

Развитието на капацитет, насърчавано чрез образователни програми, междуинституционални партньорства и глобални инициативи, е от решаващо значение за устойчивостта на процесите по съхраняване на културната идентичност. В този процес синергията се утвърждава не само като ефективен механизъм за споделяне на ресурси, но и като стратегическа ценност, която насърчава иновации, социална ангажираност и културно многообразие. Формирането на такива синергични мрежи и иновативни модели на съхранение и развитие на културната идентичност ще бъде ключов фактор за гарантиране на устойчиво бъдеще, в което културата остава живо и динамично ядро на социалния живот.

Настоящото изследване и доклад са част от проучванията, свързани с реализирането на проект „Нова научна парадигма: Модел за академично сътрудничество в областта на науката, стратегическото планиране и иновациите, насочен към запазване на културната идентичност и развитие на капацитета“, финансово подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ – договор № КП-06-Н85/5 / 05.12.2024.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Amer, M. (2023). Cultural Identity and Branding: An Integrated Approach to Enhance the Heritage Value [PhD Thesis, Università degli Studi Roma Tre]. https://www.researchgate.net/publication/364622775_Cultural_Identity_and_Branding_an_Integrated_Approach_to_Enhance_the_Heritage_Value

Chesbrough, H. W. (2003). Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Harvard Business School Press. <https://www.sustanciainfinita.com/wp-content/uploads/2017/03/LIBRO-Henry-Chesbrough-Open-Innovation.pdf>

Hall, S. (1996). Who Needs Identity? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of Cultural Identity* (pp. 1–17). London: SAGE Publications. – https://pages.mtu.edu/~jds Slack/readings/CSReadings/Hall_Who_Needs_Identity.pdf

Liu, Y., Qi, H. (2024). Intangible Cultural Heritage Protection Promotes Rural Revitalization. – https://www.researchgate.net/publication/382688298_Intangible_Cultural_Heritage_Protection_Promotes_Rural_Revitalization

Potts, J. (2011). *Creative Industries and Economic Evolution*. Edward Elgar Publishing. <https://www.elgaronline.com/edcollbook/edcoll/9781847206626/9781847206626.xml>

Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. London: Routledge. https://www.researchgate.net/publication/286919161_Uses_of_Heritage

European Commission (2018). Best practices in sustainable management and safeguarding of cultural heritage in the EU. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2018/601988/IPOL_IDA\(2018\)601988_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2018/601988/IPOL_IDA(2018)601988_EN.pdf)

European Commission (2021). Cultural heritage in EU policies. Retrieved from <https://culture.ec.europa.eu>

European Commission (2021-1). Horizon 2020 – The EU Framework Programme for Research and Innovation. <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/>

European Commission (2021-2). Culture and Creativity. <https://culture.ec.europa.eu/bg/cultural-heritage/cultural-heritage-in-eu-policies/research-and-innovation>

ICCROM (2016). World Heritage Leadership Programme. <https://www.iccrom.org/programmes/world-heritage-leadership-whl>

UNDP (2009). Capacity Development: A UNDP Primer. http://content-ext.undp.org/aplaws_publications/2222263/CDG_PrimerReport_final_web.pdf

UNESCO (2011). World Heritage Capacity Building Strategy. <https://whc.unesco.org/archive/2011/whc11-35com-9Be.pdf>

UNESCO (2013). The Hangzhou Declaration: Placing Culture at the Heart of Sustainable Development Policies. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000221238>

UNESCO (2013-1). Capacity-Building Strategy for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/capacity-building>

UNESCO (2013-2). Capacity-Building Strategy for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage. <https://ich.unesco.org/en/capacity-building>

UNESCO (2015). Policy for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Processes of the World Heritage Convention. <https://whc.unesco.org/en/compendium/55>

UNESCO (2015-1). Culture: Urban Future. Global Report on Culture for Sustainable Urban Development. <https://en.unesco.org/publications/culture-urban-future>

Колева, П. (2013). Иновационните проекти като фактор за стратегическото развитие на организации в сектор „Култура“. Достъпно на: <https://www.academia.edu/7656469/>. (Koleva, P. (2013). Inovatsionnite proekti kato faktor za strategicheskoto razvitie na organizatsii v sektor „Kultura“. Dostapno na: <https://www.academia.edu/7656469/>)

Кръстев, М. (2018). Усъвършенстване на управлението на недвижимото културно наследство. Дисертация. Достъпно на: <https://www.academia.edu/45015774/>. (Krastev, M. (2018). Usavarshenstvane na upravlenieto na nedvizhimoto kulturno nasledstvo. Disertatsia. Dostapno na: <https://www.academia.edu/45015774/>)

СЪВРЕМЕННИЯТ СВЯТ – ПОСТИЖЕНИЯ, РИСКОВЕ, ИНОВАЦИИ
Сборник с доклади
от Международна научна конференция
9 – 11 април 2025 г.
Том 1

THE MODERN WORLD – ACHIEVEMENTS, RISKS, INNOVATIONS
Proceedings
of the International Scientific Conference
9 – 11 april 2025
Vol. 1

Предпечатна подготовка: Кети Илиева

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе
ISBN 978-619-7404-71-5

Печат: Алианс Принт

Размер: 160x230 мм

